

Kvinnor
för fred

Risk och säkerhet för kvinnor i irakiska Kurdistan

-en rapport genomförd i januari 2010

Maria Hagberg
Karin Jonegård
Kvinnor för Fred

Innehållsförteckning:

1. Inledning	s. 3
---------------------	------

2. Irakiska Kurdistan

2.1 Introduktion	s. 4
------------------	------

3. Våldsituationen

3.1 Förebyggande arbet	s. 5
3.2 Akutsituationen	s. 9
3.3 Uppföljning	s.12
3.4 Lagar	s.14
3.5 HBT	s.18

4. Återvändare	s.19
-----------------------	------

5. Sammanfattning	s.21
--------------------------	------

6. Författarnas tack	s.22
-----------------------------	------

Bilagor

Intervjuade organisationer	s.22
Intervjuguide	s.22
Vidare läsning	s.22

1. Inledning

Kvinnor för fred är en partipolitiskt och religiöst obunden förening som arbetar för fred på kvinnors villkor. Vi arbetar för kvinnosolidaritet över alla gränser och som en del av detta har vi sedan 2007 arbetat med projektet AMEZ, en flickskola, i irakiska Kurdistan.

Vi har genomfört ett flertal resor till regionen, i samarbete med Nätverket mot hedersrelaterat våld¹. Under dessa resor har vi blivit medvetna om att det i Sverige finns stora kunskapsluckor kring våldet i regionen; främst i form av hedersrelaterat våld. Vi har också förstått att myndigheter och många frivilligorganisationer i Sverige brister i kunskap om vilka svårigheter och vilket motstånd som råder för dem som engagerar sig i kvinnors säkerhet i Irak. Därför anser vi att vi har mycket att lära, vilket är bakgrunden till att vi ansökte om pengar för att kunna genomföra en studieresa och sedan skriva en rapport utifrån den. Vi vill också påpeka att vi inte gör anspråk på att denna rapport är vetenskaplig utan återger endast de intervjuer vi gjort med olika nyckelpersoner i organisationerna, i regionen irakiska Kurdistan. Det är i huvudsak NGO: s som arbetar med kvinnors rättigheter, skydd och säkerhet. Syftet med rapporten är att den ska vara uppbyggd på enkelt sätt för att kunna komma både myndigheter och organisationer i Sverige och irakiska Kurdistan tillgodo men också för att de intervjuade organisationerna ska kunna använda rapporten rent praktiskt i sitt arbete.

Vi har genomfört nio intervjuer med olika nyckelpersoner. Intervjuerna har skett efter en i förväg uppgjord frågeguide (se bilaga) och vi har anpassat frågorna efter den verksamhet vi har mött. Vårt urval har skett både riktat och slumpmässigt eftersom vi gjort upp om en del möten i förväg och andra på plats i landet. Urvalet av intervjupersoner har varit beroende av tidsaspekt, geografiskt avstånd och vilka som haft tid att ställa upp. Det som alla intervjuade organisationer har gemensamt är att de på olika sätt arbetar med och är engagerade i kvinnors livsvillkor. Vi har även tagit upp frågor om HBT eftersom HBT-personer också omfattas av hedersrelaterat

våld och förtryck och är en särskilt utsatt grupp. Intervjuerna har vi spelat in på Mp3 och sedan transkriberat och sammanställt dem. Vi har utgått från informanternas egna ord och gjort sammanfattningar av vad de berättat för oss. I möjligaste mån har vi försökt undvika att tolka och läsa in saker utan varit trogna originalintervjun. Det innebär att vissa saker som eventuellt kan uppfattas som stötande är vad informanterna själva uttryckt och är inte vad vi själva anser. Det bör också påpekas att vi har använt oss av tolk samt översatt vissa delar av materialet själva. Vid översättningar kan det alltid medföra glidningar i innebörden. Vi ber om överseende med det.

Det är viktigt att tänka på att irakiska Kurdistan är ett mycket könssegregerat samhälle, en hög grad av sexualmoralism förekommer och kvinnor rör sig inte fritt i samhället. Exempelvis är det olämpligt, ”opassande”, att gå ut som ensam kvinna efter kl 18 - 19 på kvällen. Det är också mycket osäkert att transportera sig som ensam kvinna i taxi; speciellt som ung kvinna då en del otäcka incidenter har inträffat. I våra intervjuer tar vi upp mycket tabubelagda ämnen vilket naturligtvis också kan återspeglas i de svar vi fått. Överlag tycker vi ändå att informanterna är mycket modiga och frispråkiga och de har på alla möjliga sätt varit tillmötesgående och hjälpsamma. Denna kunskap är till stor nytta både i verksamheter i Sverige och i irakiska Kurdistan, likväl som på andra håll i världen.

Kapiteluppdelningen är som följer: introduktion till irakiska Kurdistan, våldsituationen med lagar och situationen för HBT, återvändare och analys. Det finns även en kort presentation av de intervjuade organisationerna (se bilaga).

2. Irakiska Kurdistan

2.1 Introduktion²

Kurdistan består av tre provinser: Dohuk, Irbil (Erbil) och Suleimania. Den sammanlagda ytan är cirka 50 000 kvadratkilometer med en befolkning på minst fyra miljoner människor. Det bor även kurder i angränsande provinser som t.ex. Niveva (huvudstad Mosul) men många har flytt eller fördrivits under 1900-talets återkommande krig och uppror.

Kurderna har kämpat för sin självständighet under lång tid och man har sedan 1932, då Irak blev självständigt, strävat oavbrutet efter självstyre inom Iraks gränser även om det yttersta målet har varit en egen stat. Kurdernas separatism bekämpades med våld av Bagdad och hundratusentals kurder miste livet under otaliga uppror. Under 70-talet inledes en "arabiseringspolitik", av de angränsade oljerika provinserna som t.ex. Kirkuk (Tāmim), vilket innebar att kurder där var tvungna att registrera sig som araber, för att få del av grundläggande ekonomiska och sociala rättigheter, annars fick de flytta.

Kurdernas väpnade kamp återupptogs under Iran-Irakiska kriget på 1980-talet och delar av rörelsen allierade sig med Iran, vilket fick som konsekvens att Bagdad svarade med kraftiga mottattacker och massakrer på civilbefolkningen. Flera tusen byar förstördes i regeringens offensiver och under 1988 beräknas 182 000 kurder ha dödats. Massakern i Halabja är den mest kända attacken. Den kurdiska befolkningen lever i ett klansamhälle och har varit djupt splittrad inbördes, vilket har lett till att många kurder har tvingats fly inom och utanför landet p.g.a. interna stridigheter.

De två största partierna i irakiska Kurdistan anser sig vara socialdemokratiska men Kurdistans demokratiska parti (Kurdish Democratic Party, KDP) är mer konservativt än det vänsterinriktade Kurdiska patriotiska unionen (Patriotic Union of Kurdistan, PUK). Dessa partier förvaltade till en början gemensamt det kurdiska självstyrande området efter valet 1992. De första åren i det autonoma Kurdistan var påfrestande p.g.a. de irakiska förband som flera gånger gick in i området för att gripa kurder och andra minoriteter, samt de ekonomiska problemen som var resultatet av FN:s sanktioner. Detta ledde 1994 till inbördeskrig mellan de två största par-

tierna. Parterna enades om eldupphör och i praktiken kom Kurdistan att delas i ett östligt PUK-område med Suleimania som huvudstad medan KDP i väster hade sitt högkvarter i Erbil. I samband med att USA 2002 förberedde kriget mot Saddam Husseins regim sågs den kurdiska regionen som ett naturligt basområde för USA-militären och därtill fanns KDP:s och Punks militära styrkor, uppemot 50 000 peshmerga, som hjälptrupper.

I det nya Irak har kurderna arbetat för att staten ska vara en federation med svagt centralstyre och i början av 2005 hölls det val till det regionala parlamentet och provinsernas råd samtidigt som de första nationella valen genomfördes efter Saddams fall. Samma år valdes Massoud Barzani till regionens president och Jalal Talabani utnämndes till Iraks president. Arbetet med att förena de parallella administrationer, som styrde i det splittrade Kurdistan, gav resultat först i början av 2006 då KDP och PUK enades om att bilda en gemensam regional regering. Det har under lång tid rått oenighet om var gränsen mellan Kurdistan och Irak ska dras i det oljerika området i norr; tvisten gäller framför allt Kirkuk-provinsen, där befolkningen är blandad. I det regionala parlamentsvalet i irakiska Kurdistan 2009 behöll de gamla partierna KDP och PUK makten men gick kraftigt tillbaks till följd av en ny reforminriktad oppositionsrörelse - Förändring (Goran). Massoud Barzani omvaldes som regionens president och Barham Ahmad Salih är premiärminister för regionen.

3. Våldssituationen

3.1 Förebyggande arbete

Det förebyggande arbetet mot våld består mycket av att dels utbilda kvinnor, rent allmänt och kring kvinnofrågor, men också av centra dit kvinnor kan komma om de har problem i sin livssituation

Organisationen AMEZ grundades för att få ut kvinnorna ur hemmen och det är bara flickor som deltar i kurserna där. AMEZ är en av få organisationer som gör sådant och i Suleimania är det den enda som enbart riktar sig till flickor. Bakgrunden till detta är det är lättare för flickorna att få komma dit än om pojkar hade haft tillgång till verksamheten. Verksamheten har visst stöd ekonomiskt stöd från myndigheterna och arbetet görs både ideellt av frivilliga och genom anställd personal. AMEZ arbetar förebyggande för att kvinnor ska komma ut ur hemmen och delta i samhället. Det händer ändå att de träffar på utsatta unga kvinnor med problem i familjen. Personalen säger sig inte ha stött på frågor kring våld mot barn och homosexuella men känner till att problemet förekommer. De kvinnor/flickor som behöver hjälp assisterar man genom att ringa någon av de organisationer som kommer och hämtar kvinnan eller så går kvinnan dit själv. Problem som det kan handla om är att kvinnan vill ha skilsmässa eller att mannen tagit hem en till fru³. Numera finns det en särskild myndighet som ska ta hand om de som t ex blivit våldtagna eller misshandlade, och som ska lagföra förövarna. Det pågår nu även en utbildningskampanj mot att slå barn i uppfostringssyfte. Kampanjen riktar sig till förskola såväl som upp till universitet⁴.

AMEZ förhoppning är att få bättre ekonomi så att de kan utveckla verksamheten. Behovet är stort och idag räcker ekonomin endast till att bedriva verksamheten i Suleimania, inte i Halabja, fast behovet är i stort sett omätligt där. Kursdeltagarna vill även ha en simhall för flickor och bastu (hamam)⁵, särskilt efter gymmet är det mycket uppskattat. Badhusen är tillgängliga för både pojkar och flickor under olika tider men flickor avstår att gå för de kan få "dåligt rykte". De flesta flickor/kvinnor är därför inte simkunniga och således också rädda för att bada. AMEZ arbetar mycket självständigt och det gör de flesta organisationer i irakiska Kurdistan. Ibland träffas organisationerna i gemensam workshops och liknande. AMEZ samarbetar med två svenska organisationer; Kvinnor för fred och Nätverket mot hedersrelaterat våld. Organisationen tror att mer kunskap kommer att minska mäns våld mot kvinnor och hedersrelaterat våld.

AMEZ i Halabja ger kvinnorna där en möjlighet att komma utanför hemmets väggar. Kvinnorna tar ofta med sig sina barn eftersom det inte finns någon dagisverksamhet att lämna barnen på.

REWAN

REWAN är ett informationscenter och ett kulturellt center för kvinnor. Bakgrunden till att man startade var att kvinnor behövde en egen organisation där de själva formulerade vad de ville göra och vad som behövde förändras i samhället. Varje anställd eller frivilligt engagerad är en kvinna som arbetar för kvinnor inom olika områden i samhället; såsom politik, ekonomi mm. Två gånger i veckan ger de ut tidningen REWAN som vänder sig till kvinnor. I personalen ingår socialarbetare, advokater, kontorspersonal och frivilliga. Man arbetar med att hjälpa utsatta kvinnor. I REWAN arbetar femtio kvinnor. Verksamheten har inget skyddat boende men de har nära samarbete med ASUDA-shelter, som är ett skyddat boende, liksom Aram Shelter och NAWA - regeringens skyddade boende. Varje dag kommer kvinnor till dem och söker hjälp. De kan ha olika problem och önskar hjälp med advokat, sociala problem eller ekonomi. Exempelvis sökte en välbärgad och utbildad kvinna hjälp för hennes man kränkte henne och slog henne - särskilt i ansiktet. Skälet till detta var att mannen trodde att hon då inte skulle våga gå ut. Kvinnan gick i alla fall till REWAN och berättade, vilket var en skam för hennes man. De löste fallet genom att ta mannen till centret och tala om för honom att om han gjorde om det skulle han hamna i fängelse.

Politikerna är positivt inställda när REWAN anordnar namninsamlingar och lämnar listor för att ändra lagarna. Namninsamlingarna har ofta tusentals underskrifter. REWAN möter ibland negativa attityder från omgivningen som att deras arbete gör kvinnor till "dåliga kvinnor" och gör så att "de lever ett dåligt liv". Framför allt är det islamister som påstår att de företräder det värsta i samhället och att de influerats av väst och håller på att bli västerländska. REWAN försöker föra statistik över de fall man tar emot och i deras

tidning går kvinnor ut och offentliggör sin situation för att få andra att söka hjälp och förändra. Andra kvinnor väljer att vara anonyma. REWAN har en dröm om ett kvinnohus där kvinnorna skulle kunna leva med sina barn; inte ett skyddat boende utan ett ställe för dem som inte är hotade. Idag kan de bara ge dem råd, ingen direkt hjälp, och de upplever ibland att det blir värre för dem.

Det pågår nu fyra stora projekt i samhället som berör kvinnor:

- diskussionen om sexualitet
- om lagstiftningen
- om kvinnors medverkan i politiken
- kvinnor i media.

REWAN verkar genom tidningen och sprider den i närområden utanför Suleimania. Man upplyser kvinnor: om deras rösträtt och om hur de kan påverka genom att rösta, hur kvinnor påverkar genom att arbeta utanför hemmet, genom att ha en egen ekonomi osv. Vidare behöver REWAN utbildning i socialt behandlingsarbete, handledning samt mediaträning för att bättre nå ut med sitt arbete och för att marknadsföra organisationen. Man hoppas också kunna förändra en del i lagstiftningen som berör kvinnor. En viktig utveckling är att knyta kontakter utanför Kurdistan för kunskapsutbyte men också för att få konkret hjälp med att få dödsdömda kvinnor, som inte kan skyddas, ut ur landet. För tillfället har organisationen fem kvinnor som väntar på att få åka ut ur landet men de har ingenstans de kan ta vägen; hade man haft internationella kontakter hade det gått betydligt snabbare.

CDO jobbar med utbildning

CDO är en organisation som arbetar med utbildningar om mänskliga rättigheter med inriktning på kvinnors rättigheter. Enligt CDO är den irakiska kulturen en våldsam kultur som måste bort och därför försöker man utbilda människor till en fredskultur och för demokrati. Man samarbetar med dem som tar avstånd från våld och som tror på mänskliga rättigheter; alltifrån politiska partier till NGO:s. Det har inte förekommit något öppet motstånd mot verksamheten utom i vissa fall, i workshops, när mänskliga rättigheter och kvinnors rättigheter tas upp. En del okunniga män blir upprörda eftersom de tror att de tappar kontrollen om de inte får bestämma allt och att om kvinnan bestämmer förlorar de makten. Då får teamet som håller i workshopen prata med dem och förklara hur de tänker.

CDO jobbar också med flyktingar som kommer från mellersta och södra Irak, Iran, Syrien samt Turkiet. Flyktin-garna är ofta präglade av den kultur som råder där i deras område. Mänskliga rättigheter och kvinnors rättigheter står inte särskilt högt i kurs där utan man har kunskapsluckor. Okunskap är ett sätt för dem som har kunskap att behålla makt. Exempelvis så tror kvinnor i södra Irak ofta att kvinnors rättigheter är ett utländskt påfund och att det inte är något som berör dem. De tror att, när CDO talar om mänskliga rättigheter och kvinnors rättigheter, så är det är inget som gäller dem som kvinnor utan kvinnor någon annanstans - i ett annat land. De tror heller inte att det passar ihop med deras kultur. CDO förklarar då för dem att när det gäller mänskliga rättigheter och kvinnors rättigheter så har det inget med var man bor att göra utan det berör varje enskild individ. En del

accepterar det då medan andra är så "hjärntvättade" att de inte tror på det.

Kulturen formar samhället

"Hjärntvättningen" beror på uppfostran; de har uppfostrats till att tro att män har mer rättigheter. CDO påpekar också att om någon har levat i en gammaldags kultur i femtio år så är det inte så enkelt att förändra hur de tänker genom bara ett seminarium eller en workshop. Det argument som lyftas fram är att mänskliga rättigheter inte är rätt och går inte ihop med lagen. Kultur visar sig på hur man växer upp och hur man uppfostras. De som är gammaldags och har levt på detta sätt försöker också få sina barn att leva lika dant. Kultur är formad av historien och kultur handlar om hur man uppfostrar. Det beror på politiken och ekonomin också. I den irakisk kurdiska kulturen kopplas heder till kultur och religion. Man uppfattar att heder bara handlar om kvinnor och det är religionen som fått män att resonera på detta vis. Enligt intervjupersonen är detta tänkande på heder, som enbart kopplat till kvinnor, något nytt. För bara två-tre hundra år sedan handlade heder om att vara stolt, modig och stolt över sitt land. Det handlade inte alls om kvinnor.

Det nya tänkandet kommer från den arabiska kulturen. Enligt intervjupersonen är det i den arabiska kulturen mycket viktigt, och uttalas öppet, att kvinnor och heder hör samman. Vissa tror att det är religionen som får folk att tro att kvinnor kopplas till heder men detta är fel uppfattning av religionen. Intervjupersonen har läst igenom hela Koranen och studerat denna och det finns det inte en vers som kopplar kvinnor till heder utan det kommer från den arabiska kulturen. Det handlar om att kontrollera människor och i den arabiska kulturen är heder den mest värdefulla symbolen varför det kopplats till kvinnor för att mannen ska kunna kontrollera kvinnan ännu mer i en region där män har kontrollen.

Utbildning krävs för att förändra

CDO menar på att för att förändra inställningen till heder krävs utbildning till var och en, män, kvinnor och barn, unga såväl som gamla. Utbildningen behöver förändras och inte göra någon skillnad mellan människor; män och kvinnor ska behandlas lika. Det går inte att ha lagar som bara ser mäns rättigheter och glömmer kvinnors rättigheter. Det ska vara precis samma. Uppfostran och utbildning lär ut att det finns skillnad mellan män och kvinnor. Det måste ändras. Intervjupersonen vill gärna se mer kvinnor i politiken eftersom om de fick bestämma mer så skulle det var mindre våld. Hon menar att om man ska kunna garantera att det blir mindre våld måste man ha mer kvinnor i parlamentet. Det ska heller inte finnas några lagar som tillåter att man tar sig en andra fru dvs. polygami. Det finns även utvärdering kopplat till CDO och varje månad lämnas det in rapporter från pågående projekt. Under 2010 skall de sammanställa en tioårsrapport av verksamheten.

Både AMEZ och CDO jobbar med att utbilda kvinnor på olika sätt. Syftet med detta är att stötta kvinnor att bli självständiga genom att de får både praktisk utbildning, som att exempelvis lära sig engelska, och teoretisk utbildning, som att lära sig sina rättigheter. Denna bild är från AMEZ i Halabja.

Familjerådgivningscentret

Familjerådgivningscentret är en organisation som sysslar med rådgivning och terapiliknande verksamhet. De har under det dryga året som de funnits tagit emot 444 fall. Centret tar emot både män och kvinnor samt barn i olika åldrar. Kvinnorna är i majoritet ca 60 % av de hjälpsökande. De klienter som har PTS⁶ tas om hand vid ett annat center, men ibland kommer de ändå och skickas vidare. De som kommer till centret söker för alla möjliga saker såsom fysiskt eller psykiskt våld, som de är utsatta för. Många kvinnor lever med män som har missbruksproblem t.ex. alkoholism och som slösar upp familjens pengar, vilket ger kvinnorna problem. Flera kvinnor har problem av sexuell karaktär som de inte kan ta upp med sina män. Det handlar ofta om att männen är själviska och bara tänker på sig själva i den sexuella relationen. I deras kultur är det tabu att tala om sådana saker. I irakiska Kurdistan har dock parlamentet vikt en vecka varje år åt seminarier och workshops om våld och hur man ska motverka det. Familjerådgivningen menar att man däremellan måste man jobba vidare med kunskapsspridning och utbildning. Det måste börja med undervisning i skolan i tidig ålder.

Enligt familjerådgivningen kan inte personer, som har vistats utomlands, haft relationer innan äktenskapet

och fött barn utanför äktenskapet, återvända till Kurdistan eftersom ingen kan skydda dem mot våldet; inga platser är tillräckligt säkra. Det händer även i irakiska Kurdistan att kvinnor blir gravida utanför äktenskapet men detta är väldigt känsligt och tabu att tala om det; ofta gör kvinnorna abort i smyg. Centret har en sajt (nättidning) på Internet där folk kan ställa frågor anonymt. Ett exempel på en av dem som har hört av sig till denna sida var en ung kvinna som hade haft samlag med sin pojkvän, förlorat sin mödomshinna och ville livet av sig. Skulle detta komma familjen och samhället till känna skulle hon utan tvekan bli mördad. Familjerådgivningen brukar vid dessa tillfällen ge flickorna rådet att göra en operation hos en läkare som syr om dem.

De som skriver på sajten/tidningen gör det anonymt och det gör även de som ger råd eftersom sexualitet och kunskaper om detta är väldigt tabu. Den mannen som äger sajten/tidningen är kristen och har bott utomlands varför det i hans fall är lättare att tala öppet om det. Muslimer känner mer skam kring dessa frågor och tar inte gärna upp dem, men enligt familjerådgivningen det har mer med tradition än religion att göra. Hederstänkandet orsakar mycket våld. Det kommer från en gammaldags kultur och från religion eller rättare sagt, man använder det i religionens namn. För att komma åt det behövs mer kunskap och en mottaglig person-

lighet. Hederstänkandet ligger djupt i samhället men små steg har tagits och det går framåt. Man behöver helt enkelt införa sexualundervisning i skolorna.

På centrat har man också stött på fall av tvångsäktenskap eller fall där flickan mördats om hon vägrat gifta sig. När de är oense i familjen försöker man hjälpa dem genom familjesamtal och individuella samtal med flickan; det har oftast gått bra. Homosexualitet förekommer i samhället och det är mycket svårt då det ses som en sjukdom även av dem som själva är homosexuella, enligt familjerådgivningen. De känner stor skam för sin läggning och tycker de begår ett brott mot samhället; oftast vågar de inte visa det och de söker inte hjälp.

Centret har tre barnpsykiatriker

Idag har centret tre barnpsykiatriker som arbetar enbart med barnen. Deras center och ett annat center som heter Heartland (PTS) är de enda i sitt slag i området. Centret har ingen ekonomisk hjälp från utlandet men de får ibland lite bidrag från andra NGO:s när de genomför seminarier och workshops. De har en dröm om att kunna ta emot alla som behöver deras hjälp och att ha en tidning där de kan ge råd och stöd. En tidning skulle klienterna kunna ta med hem och på så sätt sprida vetskap om centret. De har också en dröm om att ge analfabeter på landsbygden hjälp och stöd; genom seminarier och uppsökande verksamhet. I dagsläget tillåter inte ekonomin detta. Det som står högst upp på önskelistan är en tidning och därefter ett TV-program. Tanken med ett TV-program är att folk kan besöka dem i studion eller ringa in problem som de behöver hjälp med. En timmes program på regelbunden basis skulle räcka långt. I princip alla hem har tillgång till TV och det behövs vettiga informationskanaler som kontrast till allt annat som sänds. Det skulle kunna vara kunskapsprogram med psykologer och religiösa ledare m.fl. som svarar på frågor om olika svåra teman som t.ex. omskärmning av kvinnor, våldtäkter, tvångsäktenskap. Det är viktigt att bjuda in personer man har förtroende för i samhället. En timme om dagen hade räckt för att öka kunskapen. Idag sänds i stort sett bara musik och videoklipp på TV på de kostnadsfria kanalerna, de andra har bara politiker och välbärgade råd med. Centrat anser dock att teknologin t.ex. Internet är ett viktigt verktyg för dem för att kunna hjälpa så många som möjligt.

Familjerådgivningen önskar också att kunna ha tillgång till skyddat boende för hotade kvinnor som söker upp dem. Man anser också att det finns mer som behövs, såsom sexualundervisning i skolorna och utbildning i psykisk såväl som fysisk hälsa. De flesta fall centret tar emot handlar om depression som är orsakad av att andra i familjen lägger sig i som t.ex. tvångsäktenskap. Ett annat problem är våld mot kvinnor, där mannen oftast utövar våldet. Kvinnorna söker upp centrat har ofta kommit djupt ner i sin depression; de har inte sällan försökt ta livet av sig. Självbränning⁷ förekommer också. Enligt familjerådgivningen hade det visat sig, om man hade forskat på det, att 90 % av alla självmord och självmordsförsök har sin botten i våld i hemmet.

KHANZAD

Organisationen **KHANZAD:s** verksamhet bygger på både traditionell kursverksamhet på plats, men också aktivt uppsökande arbete för kvinnor som sitter i fängelse (se mer under rubriken efterarbete). KHANZAD arbetar självständigt och har inte något direkt samarbete med andra organisationer på plats utom när det gäller workshops, seminarier etc. Däremot hjälps de åt när det behövs. De tycker att det behövs mer kunskap om kvinnors rättigheter än vad det finns idag. En kvinna ska själv få välja vad hon vill i livet; om hon vill gå i skola eller inte, i vilken skola hon vill gå i, hon vill gifta sig, vem hon vill gifta sig med och leva med. Det är ett stort problem i samhället att en kvinna inte får välja om hon vill ha barn eller ej. Det är mannens familj som väljer detta åt henne. Kvinnan får heller inte yppa någon önskan om äktenskapet mer än att godkänna den som är utvald. Det är kvinnans/flickans mamma, pappa, bröder, farbröder som tar reda på allt om mannen de utsett innan han presenteras; t.ex. om han en bra kille, var han bor, vilka hans kusiner är, vem han umgås med, om han kan köra bil, vad han gör m.m. KHANZAD skulle vilja att kvinnor fick välja själva vad de vill och inte. Många av de kvinnor som söker upp KHANZAD vet heller inte att våldtäkt ibland sker inom äktenskapet; de tror att mannen har rätt att göra så. KHANZAD förklarar då vad våldtäkt innebär för dem som söker hjälp. De arbetar mycket med upplysning om kvinnors rättigheter.

Allt som handlar om sexualitet sammankopplas alltså med heder. Om en kille och en tjej har sex med varandra utanför äktenskapet anses det som skam och ett brott mot hedern även om de älskar varandra väldigt mycket. Det finns inga riktiga lagar emot det eftersom lagen i landet kommer från religionen. Man tar synen på heder från religionen. I den vanliga lagboken står inget om det. Det är inte heller tillåtet att göra abort och det handlar återigen om heder. Abort är inte tillåtet men förekommer om man har råd. Det förekommer både på privata och allmänna kliniker. Landets kultur har föreställningen om att mödomshinnan⁸ finns och då måste en flicka gifta sig så att det kommer blod vid första samlaget inom äktenskapet, annars kan hon ha samlag med vem som helst utan att man vet det. Men vissa får inte blod vid första samlaget och då betyder det enligt kulturen att hon har haft samlag före äktenskapet. Frågor om heder och att tala om heder är fortfarande mycket tabu.

Unga flickor är väldigt utsatta för ryktesspridning, ofta utan sanningshalt, och minsta felsteg kan få ödesdigra konsekvenser. I och med den nya tekniken har det förekommit att män har tagit bilder på flickor och sedan använt Photoshop för att lägga ihop deras ansikten med porrbilder. Det har fått allvarliga konsekvenser för flera flickor, vilket gör att många flickor gärna inte ställer upp på att fotograferas. Denna bild visar skolflickor i Halabja.

3.2 Akutsituationen

De första kvinnojourerna, eller små skyddsboenden som man kallade dem, startades i irakiska Kurdistan 1994/1995 av kvinnor som tillhörde olika liberala och kommunistiska fraktioner/partier.

Politiska motsättningar uppstod mellan dessa grupper och kvinnojourerna stängdes men behovet kvarstod. De kvinnor som bott på jourerna fick inte bo kvar och många i personalen tog hem dem till sig. Efter inbördeskriget 1996 fanns det inte så mycket tankar på att etablera några jourer men vindarna vände och exempelvis NPA (Norwegian Peoples Aid) öppnade en kvinnojour runt 1999. De kvinnojourer som etablerades vid denna tid var kopplade till de olika partierna men idén om en oberoende och självständig kvinnojour började spira hos kvinnounionen. Detta ledde till att **ASUDA** öppnade 2000-2001 med stöd av en norsk biståndsorganisation; först öppnade man kvinnocentret och därefter boendet/jouren. Grundandet av jouren mötte på mycket motstånd och flera politiker ville se det stängt trots det stora behovet av kvinnojourer som fanns. I början var det många svårigheter t.ex. var personalen ibland tvungen övernatta på boendet för att kvinnorna slogs. På senare tid har de haft problem med

rasism bland kvinnorna då färgade kvinnliga gästarbetare sökt hjälp hos dem och de andra kvinnorna exempelvis har vägrat äta tillsammans med dessa.

ASUDA fungerar som ett samhälle i miniatyr och ställer höga krav på dem som vistas där. Det finns plats för tolv kvinnor och barn men ibland måste de ta in så många som tjugo. Då är det sängplatser överallt; man skulle i dagsläget behöva minst två rum till. Efter en allvarlig attack sommaren 2009, då några beväpnade vakter försökte ta några av kvinnorna från jouren, har jouren varit bemannad dygnet runt och har kameraövervakning. Vid denna attack hotades personalen med vapen och misshandlades. I dag har både kontor och boende har övervakningskameror för kvinnornas och personalens säkerhet. Efter händelsen har de även en direktlinje till polisen. Det finns också ett signalsystem mellan boendet och kontoret som innebär att det efter ett antal signaler så vidarekopplas telefonen till föreståndarens mobil och säkerhetschefens mobil.

ASUDA har under åren mött mycket svårigheter med personalen, från regeringen, från familjerna men även med kvinnorna som bor i boendet. Trots dessa svårigheter fortsätter man med sitt arbete. Det finns ännu inget bra skydd för kvinnorna och när de lämnar jouren kan hotet från familjen mycket väl kvarstå. Ibland kidnappas de av familjen och hoten verkställs. Det finns också fördomar i samhället om att

de kvinnor som söker skydd på jouren hjälper unga kvinnor att rymma hemifrån och prostituera sig. Det sprids mycket rykten för att svärta ner verksamheten. De som söker skydd hos jouren har ofta svåra sociala problem och några kvinnor ljuger ibland även om varför de behöver hjälp. Det är därför väldigt viktigt att göra noggranna utredningar och kolla upp bakgrunden hos dem som söker hjälp. En del kvinnor lämnar boendet för tidigt innan de hunnit hämta sig och samla kraft. Detta försvårar återanpassningen då det ofta handlar om svåra sociala problem. Ett annat problem kan vara personalen; det förekommer att anställda är oseriösa och bara har jobbet bara som en inkomstkälla. Lönen är inte särskild hög och täcker bara det nödvändigaste och en hel del som arbetar där är frivilliga. Detta är något som skulle behöva förändras för att kunna garantera kvalitén på verksamheten.

Situationen i skyddsboendet

ASUDA har ett speciellt program vid inskrivning av kvinnorna som kommer till jouren; först blir kvinnan i fråga intervjuad noga men inte direkt vid ankomsten utan efter att hon har fått vila eller sova. Kvinnan får sedan uppge ett namn som hon vill kallas för under vistelsen. Därefter informeras hon om reglerna vid boendet. Under den tid som hon stannar på boendet får hon bekosta eventuella mediciner själv; särskilt om vistelsen blir långvarig; en månad och mer. Kvinnorna stannar upp till fyra månader och ibland sex månader eller längre. Den kvinna som stannat längst tid var där i två och ett halvt år men hon fick skickas utomlands på grund av hotbilden. Minst åtta kvinnor har skickats utomlands under årens lopp. Det beror på att kvinnornas problem inte gått att lösa och att de har dödshot från flera män. En gång blev en kvinna attackerad i boendet men hittills har ingen kvinna från ASUDA dödats. Det har däremot hänt andra skyddade boenden. Myndigheten mot kvinnomisshandel kräver en garanti från angriparna att låter kvinnorna vara i fred på jouren men det bryr sig en del personer inte om. Det är mycket viktigt att lagstiftningen följs och fungerar. Flera saker har förändrats i lagen men implementeringen hänger inte med; mer kunskap behövs. Det behövs mer än en politiker som stödjer kvinnors rättigheter. Eftersom även domare, krigshjältar (peshmerga) och poliser utövar våld mot kvinnor är det svårt; de blir inte ställda inför rätta fast lagstiftningen ändrats. Det är fortfarande stort avstånd mellan myndigheter och NGO: s. ASUDA håller på med en rapport om kvinnors rättigheter som ska slutföras under våren 2010.

ASUDA samarbetar med andra kvinnojourer/skyddade boenden i irakiska Kurdistan. Förutom de jourer som finns i regionen så finns det skyddscenter för kvinnor t.ex. ett i Duhok som får stöd av Diakonia. Totalt finns det sex kvinnojourer i regionen. ASUDA efterlyser mer genomarbetad utbildning av alla som arbetar i kvinnojourerna. De borde vara en gemensam utbildning eftersom det hade underlättat samarbetet mellan jourerna. Man samarbetar också internationellt med Nätverket mot hedersrelaterat våld och Kvinna till Kvinna, Kvinnor utan gränser m.fl. (se beskrivning av organisation för mer info). Lokalt fungerar det bra med regering, sjukhus (speciellt bra), polisstationer, inrikesministerium, domstolar och en del taxis som kör kvinnorna till dem när de ser att de behöver hjälp. Utan bra samarbete skulle det inte fungera. Det har även hänt att flickor som sökt hjälp blivit utnyttjade av busschaufförer då de tagit sig mellan orterna för att kunna söka skydd hos kvinnojouren. På nationell och internationell nivå är det viktigt samarbetet med

Alla hotell, myndigheter, varuhus med mera har en vaktkur med beväpnade vakter av säkerhetsskäl eftersom regionen är ett post-konflikt område med hundratusentals vapen i omlopp. Kvinnoorganisationernas lokaler utgör inga undantag utan har minst en beväpnad vakt eftersom incidenter har skett. ASUDA har bland annat utsatts för en sådan attack.

regeringen fungerar. Annars fungerar det inte heller med ambassaderna såsom den svenska ambassaden.

En annan viktig aspekt är ekonomin eftersom kvinnojourerna är kostsamma; finansiering är svårt och kräver mycket tid och energi som exempelvis för insamling av bidrag. Det är viktigt att regeringen också stöttar verksamheten eftersom det är deras ansvar. ASUDA påpekar också att särskilt sårbara grupper i samhället behöver också skydd. Det kan vara personer med handikapp som blir utnyttjade och misshandlade. Ett fall som ASUDA hade gällde en handikappad flicka som blev gravid för andra gången utan att vara gift. Det var ingen prostituerad flicka utan en "familjeflicka" (ung, ordningsam och ordentlig flicka). Hon gav efter för att hon var rädd att inte bli gift och hamna på institution. Det behövs även hjälp för dem med särskilda handikapp såsom Downs Syndrom. I samhället saknas det en sådan typ av hjälp och situationen är likadan för dem med psykiska problem eller sjukdomar. ASUDA har haft en kvinna som var allvarligt psykiskt sjuk; hon försökte döda barnen i kvinnojouren. Det fanns väldigt få ställen att skicka henne till och ASUDA fick ha hand om henne en hel vecka eftersom de inte ville lämna henne vind för våg. De försökte hitta en tillfällig speciallösning men det slutade med att de fick skriva ut henne och hon drogs snabbt in i prostitution och sitter nu i fängelse.

ASUDA påpekar också att även män utsätts för hedersrelaterade hot, kränkningar och mord. Det finns inget skydd för män; inte heller när det gäller hot om hedersmord. Under exempelvis januari månad 2010 skedde nio hedersmord där både män och kvinnor var offer. Ett exempel på ett fall var då en kvinna, som var skild och skulle gifta om sig, blev attackerad av sin f.d. man. Kvinnans bror försökte

skydda henne och han blev dödad istället. Ett annat exempel var en kvinna som nu bor hos en kvinnojour. Hennes man är i fängelse och har ett starkt hot riktat mot sig. Man har hört om planer på att frita mannen för att kunna döda honom och är säkra på att han skulle dödas om han släpptes. Hotet mot paret beror på att de rymde iväg för att gifta sig. Det bör påpekas att det är mycket svårt att skydda hotade personer då irakiska Kurdistan är litet och det är lätt att hitta personer som försöker gömma sig.

Man påpekar också att det händer att internationella observatörer får fel information. Ett exempel var nyligen när en FN-observatör besökte irakiska Kurdistan och tog del av en regeringsrapport. I rapporten nämndes inte ett ord om hedersrelaterat våld fast det förekom åtta fall bara under januari 2010. Om inte NGO: s sprider informationen så kommer den inte fram. NGO: s skriver artiklar och uttalar sig i utländsk media så att uppgifterna kommer ut. Det skulle dock ha störst inverkan om kvinnoorganisationerna gick ihop och gjorde tillsammans. Bristen på samarbete visar på att det finns en konflikt kring hur och vad man ska kalla och definiera våldet men samtliga informanter, vilka alla på olika sätt arbetar med kvinnors rättigheter och mänskliga rättigheter, erkänner och talar om hedersrelaterat våld.

ASUDA: s utveckling fortsätter och de arbetar mer och mer med att ge konsultation åt andra kvinnojourer såsom den statliga. Det är en viktig och en naturlig utveckling. Det behövs mer samarbete såväl som mer utbildning. Förhoppningsvis kan det så småningom öppnas ett boende för mer sårbara personer som t.ex. de med olika handikapp som riskerar att fara illa också av den anledningen. ASUDA anser att irakiska Kurdistan går framåt nu men att regionen måste bli mer fokuserad och professionell när det gäller kvinnofrågor. Ett problem är att kvinnoorganisationerna sinsemellan bråkar och detta måste upphöra.

Myndigheten för uppföljning av våldutsatta kvinnor

Myndigheten för uppföljning av våldutsatta kvinnor är en helt ny företeelse i Irak och i hela mellanöstern. Det är en statlig kvinnojour. Personalen på kvinnojouren är anställd och består av ungefär tjugo personer. De försöker rekrytera de bästa inom området och har därför enbart erfarna professionella personer anställda. Media och information är en viktig del i arbetet liksom att föra statistik över den problematik man jobbar med. En kvinna som söker hjälp måste först göra en polisanmälan och om det föreligger ett dödshot skickar polisen henne till myndigheten. Därefter gör myndigheten en grundlig utredning och bedömer om kvinnan ska till ett skyddat boende. Myndigheten har främst mött positiva reaktioner på sin existens, speciellt de som jobbar för kvinnors rättigheter, även om det finns personer inom regeringen som inte gillar deras arbete.

Myndigheten upplever att de har en stor och tuff arbetsuppgift i och med att man många gånger har både människor, kultur och tradition emot sig. Enligt myndigheten så finns det fler kvinnojourer i Suleimania med omkrets men de drivs av NGO: s som t.ex. AWA Shelter, som drivs av ASUDA, och Asura Shelter, som drivs av United Women of Kurdistan. Myndigheten har gott samarbete med dem och anlitar dem då de inte har plats i sitt egen kvinnojour och omvänt; de får låna platser i myndighetens kvinnojour om de har fullt. Det har hänt en gång att myndighetens kvinnojour utsatts för hot, eller rättare sagt det var en kvinna i deras skydd som utsattes

för hot i myndighetens lokaler. Kvinnans man ville ta henne därifrån med våld och döda henne. Hon kunde därefter inte bo i en kvinnojour utan myndigheten arbetade med fallet tills de hittat en fungerande lösning. Kvinnan återvände hem när maken bett om ursäkt och garanterat att inget skulle hända henne. De har sedan gjort hembesök och tjänstemän har rapporterat att allt har återgått till det normala för kvinnan. Hon fick myndighetens telefonnummer och hon kan ringa när helst om det uppstår problem igen eftersom hon bor i ett svårtillgängligt område och det är svårt att besöka henne regelbundet.

Skambelagt att vara ensamstående mamma

Ett annat exempel var när en ung flicka ljög om hon skulle studera fast hon egentligen hade träffat sin pojkvän på stan och missat bussen. Hon kunde då inte ta sig hem på kvällen utan sökte hjälp hos kvinnojouren och sov över där eftersom hon var rädd för att återvända hem. Det har även hänt att en ung flicka blev gravid efter att ha haft sex med flera pojkar och sedan inte visste vem fadern var. Nyligen var en ung kvinna i den situationen och sändes till myndighetens kvinnojour där hon födde barnet och de bor där än. Man vet inte vad man ska göra med henne och barnet. En lösning hade varit att en av pojkarna erkänt faderskapet och gift sig med henne som man normalt gör i samhället. Den unga kvinnan förmår inte tala om för sin familj vad som hänt. Oftast gör flickor som blivit gravida aborter i lönnedom på privata sjukhus. I samhället anses det onormalt att vara ensamstående mamma. De som blir gravida och väljer att föda barnet måste därför lämna sina familjer. Det är ett mycket svårlost problem för samhället. En hjälp hade varit om man hade haft fungerande DNA test att tillgå; det har man inte idag. Det går att adoptera bort barn till en annan familj men barnen får inte samma rättigheter; de har inga blodsband.

Orsaken till hederstänkandet, enligt intervjupersonen, är klansamhället som fortfarande existerar. Det innebär exempelvis att om en man ser sin syster eller sin fru med en annan man så är hans heder hotad och han riskerar sitt rykte. Detta är dåliga traditioner som lever kvar starkt hos människor. De som begår brottet tror att ryktet återupprättas om de dödar den som vanhedrat honom, dvs. kvinnan men det förekommer även att män dödas. Det anses starkt att våga döda någon men det är tvärtom; en man som löser det på ett fredligt sätt är stark. Enligt myndigheten finns det i kulturen en del föreställningar om att kvinnor och män inte är jämlika, som kan verka underliga för människor utifrån. För att förändra denna attityd är det viktigt att ha politiskt stöd på regeringsnivå.

Varje vecka lämnar myndigheten rapporter till berörda politiker och medier. Rapporterna visar vad de har uppnått så långt; hur de ger stöd till kvinnorna och hur de kan få kontroll över våldet. Media förmedlar sedan informationen till hushållen genom sina kanaler, radio, TV och tidningar. Eftersom många fortfarande är analfabeter, särskilt kvinnorna, så är radio och TV viktiga kanaler. Enligt myndigheten är många kvinnor medvetna om det hedersrelaterade våld som finns men då fortfarande är en mycket hög grad kvinnor (ca 50 %) är analfabeter och lågutbildade, är det svårt att föra ut kunskapen om hur man får hjälp. Myndigheten har fortfarande ett stort kunskaps- och informationsarbete att göra. De gör det bland annat genom den nationella kontakten till inrikesministeriet. Ibland medverkar de i de vanliga TV- kanalerna och informerar om sin verksamhet, vilket är något som de gör regelbundet.

Irakiska Kurdistan är ett starkt könssegregerat samhälle där kvinnor inte bör gå ut efter kl sju på kvällen eftersom det är farligt. Det innebär att gatubilden är ganska mansdominerad på kvällarna.

3.3 Uppföljning

Det efterarbete som förekommer handlar främst om att samla in statistik om våldets förekomst och utbredning men också om att jobba med kvinnor som sitter i fängelse. Exempelvis jobbar kvinnojouren ASUDA inte enbart med skyddat boende utan med att försöka dokumentera våldets omfattning.

Man har utredare i varje stad som försöker samla in data om omfattningen av våldet mot kvinnor och försöker få information från regeringen. Det är lätt att samla in uppgifter i Suleimania, Erbil/Hewler och i Duhok men svårare i Mosul eftersom det är en mer isolerad stad med religiösa och etniska motsättningar. Des utredare, som samlar in uppgifter, har regelbunden kontakt med ASUDA. Organisationen jobbar också med utvärderingsprogram; särskilt kring prostitution, empowerment för kvinnorna och med FN:s resolution 1325. Det pågår nu en undersökning, i samarbete med universitetet, som tittar på hur familjer till offer för hedersrelaterat våld tänker om heder.. Hedersrelaterat våld är ett kollektivt utövat våld och man intervjuar de familjemedlemmar som har begått eller på annat sätt varit involverad i den kriminella handlingen som kan ha inneburit att man dödat eller skadat någon allvarligt i hederns namn. Inget i undersökningen hit-

tills tyder på att förövarna ångrar vad de gjort utan snarare att om de skulle släppas ut från fängelset skulle de döda igen av samma skäl, om den kvinna som anses ha skadat familjens heder vore vid liv. Undersökningen bekostas av en mänskiorättsorganisation vid namn UNAMI. En forskare, som är anställd, på ministeriet sammanställer rapporten.

Självmörda förekommer

Myndigheten för uppföljning av våldsutsatta kvinnor för statistik som delas upp i två kriterier: lätta fall och komplicerade fall. Lätta fall gäller mindre omfattande misshandel och otrohet. Svåra fall är mord, mordförsök, hängning, bränning, förgiftning (ibland efter en våldtäkt försöker man förgifta offret). Bränning kan vara allt från att någon försöker elda upp offret med flit, en olyckshändelse eller försök till självmord. Det är problem som myndigheten fortfarande inte för statistik över, men är väl medveten om och arbetar med. Det är inte alltid så lätt att nå ut till allmänheten med denna kunskap, vilket gör att det också är svårt att föra statistik över detta fenomen. Det är oklart hur lång uppföljningstid man har i de olika fallen, myndigheten är ny så erfarenheter får visa på behov och längd. När en person har återvänt till sin familj

har man endast telefonkontakt efter en tid. Önskemålet är att anställa socialarbetare/utredare som kan sköta uppföljningen på plats och man vill gärna ha social forskning kopplat till det. De har forskningsprojekt på gång i samarbete med universitetet.

Målsättningen är att resultaten sedan ska förmedlas tillsammans med informationen om vad man gör mot våld mot kvinnor för att medvetandegöra människor. Myndigheten menar att orsaken till våldet mot kvinnor här skiljer sig en del från Sverige, inte minst på grund av uppfostran och kultur. Ekonomin är en annan orsak. Kvinnor är mer ekonomiskt beroende och sämre utbildade i irakiska Kurdistan och därför mer beroende av männen. När det förändras blir det lättare att förändra även andra saker.

Jobbar i fängelser

Organisationen **KHANZAD:s** arbete bygger, som tidigare nämnts, på traditionell kursverksamhet på plats i deras center men också aktivt uppsökande arbete för kvinnor som sitter i fängelse. Ett team av socialarbetare utför det senare. Utvecklingen inom organisationen har gått från generell kunskapspridning till en alltmer social verksamhet. När KHAZAD upptäckte att flera andra organisationer sysslade med kunskapspridning valde de medvetet en annan inriktning. De valde då den mest utsatta gruppen; kvinnor i fängelser. Kunskapsaktiviteter har därför minskat i organisationens lokal, men ökat i fängelserna. De började då ställa krav så att kvinnorna i fängelser skulle få det bättre. KHAZAD påtalade kvinnornas rätt till ett eget rum/cell, regelbunden läkarvård, umgänge med sina barn, besöksrum och social gemenskap samt besök av socialarbetare för de som övergivits av sina anhöriga eller kom från utlandet.

KHANZAD har åstadkommit en del förändringar. Exempelvis har nu en del kvinnor eget rum/cell, gemensamt TV-rum, air-condition mm. Fängelserna har även utbildat kvinnliga vakter; tidigare var det bara manlig personal. Om KHAZAD hade varit ekonomiskt beroende av den kurdiska regeringen, istället för bistånd utifrån, hade de inte kunnat ställa så mycket krav på förbättringar. Deras oberoende gör att de kan kritisera mer. De upplever ändå att de har stöd från det regionala parlamentet då det gäller arbetet; inte minst eftersom de får tillgång till fängelserna för att kunna träffa kvinnorna. De är få som jobbar direkt med fängelserna just

nu; en jobbar mot häktet och en jobbar i ett kvinnofängelse. I fängelset förekommer kvinnor med alla slags problem såsom prostituerade och morddömda.. De har inte stött på några homosexuella i fängelser, förutom när det gäller killar, det vill säga "killar emellan". Ofta har de träffat på barn⁹ som sitter i fängelse; inte så sällan mord (t.ex. hedersmord) eller stölder som äldre personer fått barn att begå. Det gör de äldre personerna utnyttjar barnen för att straffsatsen är lindrigare för dem. KHAZAD för ingen statistik.

Varje fall/ärende som KHAZAD handhar eller hjälper till med kan ta från en till två månader och innefatta fyra möten, upp till mer än två år. De åtalade kvinnorna sitter ofta länge häktade innan deras fall kommer upp i domstol. När domstolen träder in för rättskipning så ersätts KHAZAD: s personal med en anlita advokat. Idag är KHAZAD även efterfrågade av de manliga internerna för att lösa problem och det är ett stort framsteg mot tidigare då de inte hade något förtroende. De flesta fallen i fängelset handlar om heder och då handlar det om mord. Otrohet räknas också som fall av heder. Exempelvis kan en kvinna som är otrogen göra upp med sin nya partner om att hon ska döda sin man. Hon blir då dömd för mordet och skulle hon bli släppt blir hon dödad av sin egen familj eller den mördade mannens familj. Likadant är det när det gäller prostitution. Det är väldigt skamfullt, och om kvinnan släpps ut mördas hon av sin familj. KHAZAD menar att i stort sett alla fall de stöter på i fängelset har med heder att göra och den värsta konsekvensen är mord. De senare åren har omfattningen av brott på grund av heder minskat eftersom samhället går in och skyddar dem som hotas av hedersmord. De utsatta kan tas om hand efter en fängelsevistelse genom att de flyttas till ett säkert ställe så att de inte riskerar att dödas.

Organisationens dröm är att i framtiden kunna skaffa ett boende för all dem som inte har något val, exempelvis prostituerade. Om dessa kvinnor hade någonstans att bo så skulle de flesta sluta att prostituera sig och i stället skaffa sig ett jobb. De vill ge dem en chans att skaffa sig ett annat liv; i dag har de inget val. KHAZAD har också skrivit rapporten "Ocean of Crime"¹⁰ som handlar om traffickingssituationen i Irak. Kvinnan som arbetade på KHAZAD och skrev rapporten för deras räkning, tvingades att gå i landsflykt efter skrivit den.

3.4 Lagar¹¹

Enligt en av intervjupersonerna, som jobbar som juridisk rådgivare, har heder med otrohet, sexuella relationer och förälskelserelationer med svartsjuka att göra. Dessa uppstår våldsamt. Mödomshinnan har med heder att göra.

Om man inte blöder på bröllopsnatten kan det orsaka våld även om flickan är helt oskyldig. Det kan utlösa misshandel och mord. Det händer ibland att mannen vet om att hon inte blött på bröllopsnatten men också att hon inte haft sex tidigare. I sådana fall går man till en läkare och får ett oskultsintyg för att tysta familjens kritik. I Irak/Kurdistan tänker man att kvinnan är mannens heder och om det händer något med frun eller döttrarna så är hedern hotad. Det värsta man kan säga till en man är att det är någonting fel på hans fru eller hans döttrar. Det uppstår rykten. Ibland är det mannens fel att de uppstår och han känner sig tvingad att misshandla eller döda. Särskilt vanligt förekommande är det hos utbildade människor i samhället.

Enligt både ASUDA och REWAN förekommer tvångsäktenskap och barnäktenskap. Man kan få undantag från åldersgränsen på 18 år för äktenskap. Ofta gifter sig paret informellt (religiös vigsel) först. Det är ingen skillnad på om äktenskapet sker legalt genom undantag eller informellt, det är ändå ett äktenskap med en underärig och ofta mot deras vilja. Det förekommer fortfarande ganska ofta tvångsäktenskap med flickor som är så unga som tretton år. AMEZ påpekar också att när det gäller samlag före äktenskapet kan familjerna tvinga kvinnan att gifta sig med mannen för att hon inte

ska bli mördad. Om kvinnan blir gravid innan äktenskapet så kan hennes familj tvinga henne till abort och därefter tvinga henne att gifta sig med mannen som gjort henne gravid. Om hon inte gjort abort kommer folk att kunna räkna ut att hon blivit gravid innan äktenskapet. På detta sätt går det till i de delar av regionen där människor är mer upplysta och har mer kunskap. I andra delar kan flickan bli mördad direkt.

Aborter sker i hemlighet

Enligt den *juridiska rådgivaren* är abort inte tillåtet enligt lag, men om en kvinna är ogift och gör abort får hon bara ett års fängelse. Alla aborter som sker görs i hemmet eller privat. Graviditeten kan vara hur långt gången som helst; inte senast i fjärde månaden som i andra länder. Ibland får kvinnan/flickan en fosterfördrivande spruta. All medicin inom detta område kommer till landet illegalt, även det som fördriver foster. En abort kan kosta 100-150 USD. Både den *juridiska rådgivaren* och KHANZAD påpekar att våldtäkt förekommer även inom äktenskapet, men är inte straffbart. Många kvinnor vet heller inte om att det är våldtäkt som ibland sker inom äktenskapet; de tror att mannen har rätt att göra så. När det gäller hemgift vid äktenskapet är det olika beroende på kulturen i familjen, enligt ASUDA. En del familjer kräver väldigt mycket pengar och gåvor, andra inget alls.

Enligt intervjuperson från ASUDA kommer sharia från Islam och innehåller de familjelagar som bl.a. säger att man måste vara oskuld när man gifter sig. Oskulden har direkt med heder att göra. Hedern är förknippad med kvinnan i familjen. Om det finns flera kvinnor i familjen bär de alla hedern. Sex innan äktenskapet är förbjudet eftersom det har med heder att göra. Inom sharia gör en man vad han vill med sin fru och frun måste göra som mannen säger. Barnmisshandel är vanligt likaså att barn bevittnar våld i hemmet. Det har kommit en ny familjelag som ska skydda barn men trots det tar kvinnojourerna emot många.

Enligt den *juridiska rådgivaren* så finns det politisk vilja att minska våld mot kvinnor men samhället har mycket att gå igenom. Exempelvis deltog rådgivaren i en workshop och träffade på en mycket religiös man som trodde sig vara utbildad och kunnig. De pratade om att man inte ska mörda kvinnor på grund av heder och informanten fick då frågan: Hur kan man inte mörda en tjej som har förlorat sin mödomshinna? Varav rådgivaren svarade: Är det okej om du har samlag innan äktenskapet? Då blev mannen helt tyst. Problemet är att det är folk inte tror på gynekologer som säger att det inte finns någon mödomshinna, men skulle en religiös läkare säga det så skulle de tro på det. Rådgivaren påpekar också att i Koranen står det något i stil med att om en man har samlag utanför äktenskapet och får en dotter så kan de gifta sig när hon blir stor för mannens vatten har ingen mening. En kvinna kan dock inte göra samma sak eftersom barnet vuxit inom henne. Det innebär att samlag utanför äktenskap går emot religionen till den milda graden att samlaget inte har någon betydelse även om mannen skulle bli pappa utanför äktenskapet. Det gäller dock inte samma sak för kvinnan – hon får inte gifta sig med sin son.

Kvinnors klädkod är ofta beroende av vilken stad de bor i, hur konservativa eller liberal familjen är och så vidare. Det är ofta kvinnornas familj som avgör hur de kan klä sig.

Barn far ofta illa i det irakisk Kurdiska samhället eftersom deras rättigheter är nästintill obefintliga. De riskerar exempelvis att hamna på barnhem vid en skilsmässa om pappans nya fru inte gillar dem. Barn utsätts också för övergrep, vilket är väldigt skambelagt att prata om.

Förändringar kring skilsmässa

Både *REWAN* och *ASUDA* påpekar dock att det har skett förändringar kring bl.a. skilsmässa; nu får både kvinnan och mannen begära skilsmässa, medan det tidigare var endast mannen som kunde göra det. Vårnaden om barnen går nu till kvinnan tills barnet är arton år gammalt. Planerar kvinnan att gifta om sig direkt får mannen vårnaden likaså om hon gifter om sig senare. Vill han inte ha den får mor- eller farföräldrarna vårnaden. Vill inte heller de ha den så avgör domstolen vem som ska ha vårnaden om barnen. Det är mycket vanligt att barnen lämnas till barnhem om mannen gifter om sig med en ny kvinna som inte vill ha dem och ingen annan kan ta hand om dem. Om mamman dör innan barnet är arton år går vårnaden oftast till mammans familj, men ibland till pappans familj. Det är arton år som gäller som giftasålder, men om flickan är femton år kan föräldrarna skriva under. Man får då göra ett undantag. En pojke och en flicka kan inte bo tillsammans utan att vara gifta. Det händer att unga par rymmer tillsammans, men det kan sluta illa för flickan om föräldrarna kommer på det. Hon kan bli mördad.

AMEZ berättar att det på senare tid har skett förändringar i Kurdistan och befolkningsstrukturen har förändrats. Fler araber och iranier bor nu i Kurdistan och bland annat har ett slags äktenskap uppstått, som tillämpas i Iran. Det innebär att man gifter sig bara för en vecka, ibland kortare, och sedan skiljer man sig. Detta har blivit vanligare och kallas *sicha*.¹² Även kurder tillämpar det nu och det är en slags legaliserad (via imamen) prostitution. Det är bara för samlaget man genomför äktenskapet i den formen. Sex utanför äktenskapet är ”haram”¹³ och straffbart för kvinnan och orsakar ibland hedersmord.

Hederstänkandet - orsaken till konflikter

Enligt *ASUDA* är hederstänkandet allt som rör familjeangelägenheter och en bidragande orsak till att konflikter uppstår i samhället. De flesta konflikter har med heder att göra. För att kunna göra något åt det så måste man erkänna förekomsten av hedersrelaterat våld. Tidigare fanns också en förmildrande lag för hedersmord. Förövarna dömdes till max sex månaders fängelse. Denna lag togs bort 2002 och nu åtalas man för

mord precis som vilket annat mord som helst med en straffsats därefter. Tidigare skyllde de mordåtalade på heder för att det var förmildrande omständighet. Exempelvis så kunde en man kunde anklaga sin fru för otrohet, en pappa anklaga sin dotter för att ha pojkvän eller en bror anklaga sin syster för att träffa pojkar. Men det hjälper inte längre Enligt islam måste man ha sett det man anklagar någon för med sina egna ögon och dessutom ska fyra vittnen ha sett det med sina egna ögon. Därefter bestäms straffet. Detta gäller även andra brott av samma karaktär. Enligt *ASUDA* och myndigheten för våld-utsatta kvinnor utnyttjades olyckligtvis denna lag och många kvinnor blev offer för konsekvenserna - de mördades. Den gamla lagen uppmuntrade således våld mot kvinnor. Det som också händer ibland är att hedern används som en ursäkt för andra konflikter. Exempelvis har konflikter mellan gifta par inte alltid med heder att göra utan ibland handlar det om svartsjuka eller ekonomi. Ibland har prostitutionen sin grund i orättvis ekonomi när kvinnan inte får några pengar av sin man, varken till sig själv eller varken barnen.

Enligt *myndigheten för våldutsatta kvinnor* kan straffet för mord variera beroende på omständigheten men heder är, som ovan nämnt, inte längre någon förmildrande omständighet. Könet på mordoffret ska inte ha någon betydelse utan man ska dömas lika. Däremot kan straffsatsen variera om det är ett planerat brott om uppsåtet är att döda eller om det är en olyckshändelse. Dödstraff dvs. hängning är mycket ovanligt idag även om man kan dömas till det; vanligare är livstid. Den nationella lagen överensstämmer med den regionala i detta avseende. Diskussion om att ändra familjelagarna pågår i parlamentet men som myndigheten påpekade är det inte lätt att ändra islamiska och arabiska regelsystem för irakier och kurder. Det tar även tid att få folk att förstå efter att man ändrat lagen. Tidigare fanns det även en lag som skyddade militär och polis från åtal och man var tvungen att be om lov för att få lagföra dem, men idag händer det att de arresteras och fälls för våldsbrott direkt.

Hög nivå av våld

Våld mot kvinnor och barn är fortfarande på en mycket hög nivå och våldsträktena ligger på en väldigt hög nivå i hela Kurdistan. Den *juridiska rådgivaren* handlade i snitt 130-140 fall varje månad, bara i Suleimania, under sin tid som åklagare. Kvinnor utsätts även för en form av våld i vardagen som handlar om maktutövande och även rådgivaren har blivit utsatt för detta på den tiden då personen jobbade som åklagare. Rådgivaren blev ifrågasatt på ett mycket fult och grovt sätt av poliser på sin egen myndighet och hade ofta konflikter med dem. Denna kunskap har personen använt när denna har handlagt fall och har därför kunnat se svårigheterna för kvinnorna som anmält. Det har också försvårat dennes tjänsutövning avsevärt. Rådgivaren har under årens lopp skrivit åtskilliga rapporter om kvinnors situation och aldrig sett något resultat av klagomålen. Kvinnoorganisationerna har utgjort ett visst stöd men i övrigt är det personliga egenskaper som gör att personen orkar. Flera gånger, även under den senaste tiden, har poliser smält igen dörren mitt i ansiktet på rådgivaren och när denna påtalar problemet så händer inget. Samhället är mycket våldsamt i irakiska Kurdistan.

Enligt den *juridiska rådgivaren* är barnaga tillåtet i hemmet men bara i uppfostringssyfte och det är inte tillåtet att misshandla barnen. Man får exempelvis dra dem i örat. Tidigare var det även tillåtet att slå sin fru, men det är nu

förbjudet. När det gäller mord så får man livstids fängelse annars är det frun som avgör om hon ska förlåta mannen om han misshandlat henne eller om domstolen ska besluta om ett straff. Allt våld beror inte på heder utan kan ha andra orsaker. Ibland är kvinnorna våldsamma mot sina barn och även kvinnor kan vara våldsamma mot andra; det är inte bara män som är våldsamma. Det är något bättre i städerna nu och genom att de har skyddade boenden som tar emot hotade kvinnor; kvinnor som mordhotas. De flesta som söker skydd där mördas inte. Organisationerna som arbetar för kvinnors rättigheter hjälper också till. Det finns tre skyddade boenden i Suleimania och tre i övriga delar av Kurdistan, men också en del akutboenden för kortare placeringar. I övriga Irak finns det bara ett skyddat boende, vad rådgivaren känner till, och det ligger i Kirkuk, förstärkt av kurder.

Enligt *ASUDA* kan en fränskild kvinna idag bo själv med sina barn men bara under särskilda omständigheter dvs. under förutsättning att hon har egen inkomst och bostad. En kvinna utan barn kan ibland leva själv men det beror på familjen på och andra omständigheter. När det gäller änkor är det annorlunda; de får mer respekt från omgivningen än en fränskild kvinna. Synen på fränskilda kvinnor är fortfarande skev. Den juridiska rådgivaren är själv fränskild sedan många år tillbaka och har hand om sina barn. Personen rör sig relativt fritt och lever självständigt men får fortfarande kommentarer; särskilt av dem som inte tror att en kvinna kan leva själv och försörja sig utan en man. Det har med synen på ekonomi att göra. De senaste åren har det blivit svårare för en ensam kvinna att gifta om sig. Tidigare var det enkelt om hon var änka.

Återvändare riskerar sina liv

Enligt den *juridiska rådgivaren* löper kvinnor, som återvänder från utlandet och som har skilt sig eller fött barn utanför äktenskapet, stor risk att få problem. Det går inte att gömma sig; landet är litet och ryktet går före. Irakiska Kurdistan har bara tre städer och det går inte att gömma sig där. Det går inte att t ex ordna skyddad identitet på samma sätt som det går att göra utomlands. Det har hänt att de hittat kvinnor i ett skyddat boende och skjutit dem där. Det vore önskvärt att man kunde skicka kvinnorna utomlands. Om exempelvis den före detta mannen återvänt innan kvinnan gjort det, då är det omöjligt att skydda kvinnan eftersom ryktet redan har gått.

Den *juridiska rådgivaren* började arbeta med hedersvåld 1991 och då mördades kvinnor dagligen. Lagstiftningen fungerar bättre nu och det märks särskilt i städerna. Det går inte lika lätt att "gömma" /skydda förövaren i en organisation som tidigare. Sexuellt våld som sker utanför äktenskapet ses som våldtäkt enligt irakisk lag och domstol, men inte om det sker inom äktenskapet. Allt sexuellt som sker utanför äktenskapet är otillåtet. Trots det förekommer det mycket pornografiska filmer i Irak, som en del män ser för att sedan vilja göra samma sak med sina fruar. Utbildningen i sexualkunskap är generellt sett mycket dålig och skulle behöva utökas och förbättras. För att få stopp på våldet mot kvinnor och hedersrelaterat våld behövs mer insatser, men kanske inte genom att styra det statligt. Rådgivaren försökte värva kvinnor till politiken. Kvinnoministern var tvungen att avgå efter valet 2009 och allt arbete fick då börja om från början. Den f.d. kvinnoministern ingår dock i teamet som ska hjälpa Dr Barham (premiärministern för regionen). Det har stiftats flera nya lagar som ska motverka våldet.

Flera av de intervjuade påpekade vikten av att kvinnor blir ekonomiskt oberoende för att kunna få sina rättigheter tillgodosedda. Ett exempel på detta är några kvinnor i Halabja som, via en sykurs på AMEZ, lärde sig att använda en symaskin. Kvinnor startade sedan ett eget företag och började sy för att få en bättre ekonomisk situation.

Det är mycket som behöver göras i landet för att förstärka kvinnors rättigheter. Enligt den *juridiska rådgivaren* behövs mer rättvisa för kvinnor: kvinnor måste få rätt till en egen ekonomi, en ekonomi som de kan klara sig på. Man måste motverka våldtäkter, inrätta fler kvinnojourer och skyddsboenden (inte minst till de kvinnor som inte haft något val utan tvingats prostituera sig¹⁴), ordna utbildning åt kvinnor som sätts fängelse och ge vård samt sociala och politiska förändringar som gynnar kvinnor. Lagarna behöver implementeras. Det behövs mer forskning inom dessa områden i Kurdistan. Forskningen är obefintlig idag. Kvinnoarbetet behöver dokumenteras, arkiveras och användas till forskning samt även finnas tillgänglig på universiteten. Alla uppsatser som sker inom området behöver läggas upp i en databas för studenterna, så att kunskapen sprids. Om detta ska bli möjligt behöver Kurdistan fred, politiskt lugn och stabilitet.

Homosexualitet är förbjudet enligt islam och även enligt den lag som är baserad på Koranen. Enligt den *juridiska rådgivaren* straffas homosexuella relationer med fängelse i tre till fem år. Det måste dock bevisas genom läkarundersökning att det förekommit en homosexuell relation. Läkarundersökningen måste ske omedelbart annars är det svårt att bevisa. Utbildningarna, då främst läkarutbildningen, har också

försämrats och försvärats av förklarliga skäl. Exempelvis kan man inte lära sig om kroppen genom att studera en människokropp eftersom lagstiftningen förbjuder det. Lagen är fortfarande oförändrad då ingen får röra kroppen innan den kommer i jorden. Man kan varken studera eller forska på människokroppen utan man får utgå från antaganden och vad man läser sig till.

Den *juridiska rådgivaren* påpekar att enligt religionen får man inte döda. Kulturen har blandat ihop religion och okunskap och det gör att människor tolkar religionen som exempelvis att man får stena någon. Kulturen har mer inflytande än religionen. Det finns en vers i Koranen som säger: "Att den som mördar en person i samhället är detsamma som att han har mördat Allah i samhället." Männen har stiftat lagarna och de säger att mannen får döda sin fru för otrohet. Rådgivaren anser att det har mer att göra med ekonomi att göra; mannen tar hand om kvinnan och försörjer henne varför han tror att han har all makt över henne och får göra hur han vill. Många religiösa ledare är fortfarande obildade och säger vad de vill, vilket folk tror på. Nu är dock fler religiösa ledare utbildade och ger den korrekta tolkningen av Koranen, men det tar tid att få folk att ändra uppfattning.

Den *juridiska rådgivaren*, som jobbat som åklagare, berättade att det innebär motstånd att jobba med kvinnors rättigheter rent rättsligt. Motståndet har också kommit från religiösa personer som granskat rådgivaren kritiskt. Vid ett tillfälle utsattes rådgivaren för mordförsök då en bil förföljde personen och försökte köra över denna. Rådgivaren menar att hot är vanliga, vilket inte är konstigt då dennes engagemang utmanar samhället.

Ett flertal av intervjupersonerna anser att det är viktigt dels med politisk välvilja för att hjälpa särskilt utsatta kvinnor men också att det som är viktigt för kvinnors rättigheter är en sekulär civil lagstiftning. Man måste skilja på religion och civil lag. Den civila lagen ska skydda såväl kvinnor som män. Det krävs stort mod hos makthavarna för att genomföra detta

och det krävs också att fler kompetenta kvinnor väljs in i de beslutande församlingarna. *ASUDA* påpekade exempelvis att man också behöver internationellt stöd för att kunna genomföra dessa förändringar. Uppföljning och utvärdering behövs också och det krävs att lagförändringarna implementeras. Annars sker ingen förändring i praktiken. Regeringen behöver också samla in kunskap från allmänheten om vad som är bra respektive dåligt för kvinnor och inte bara förlita sig på rådgivare som inte har erfarenhet från fältet.

3.5 HBT¹⁵

Homosexualitet är ett ämne som fortfarande är väldigt tabubelagt i irakiska Kurdistan. Flera av dem som intervjuades, som exempelvis AMEZ, hade inte hört talas om homosexualitet och har aldrig träffat någon homosexuell

Familjerådgivningenscentret var en av de få som hade kommit i kontakt med och försökt hjälpa homosexuella. Där berättades att homosexualitet förekom i samhället men att det är mycket svårt då det ses som en sjukdom även av dem som själva är homosexuella. De känner stor skam för sin läggning och tycker att de begår ett brott mot samhället. Oftast vågar de inte visa sin läggning och de söker inte hjälp. Det är svårt att se en lösning när det gäller homosexuella, av båda könen; det finns inget som organisation kan göra.

De finns heller inget skydd för homosexuella och det är väldigt farligt att tala om dessa saker. *ASUDA* hade en gång en kvinna som de trodde var lesbisk boende på kvinnojouren och det skapade problem men ingen vågade tala om det. Det finns troligen många homosexuella personer i irakiska Kurdistan men ingen vågar tala om det; ingen bryr sig om dem eller klarar av att hjälpa dem. *ASUDA* menade att om de behöver skydd ska de kunna bo i kvinnojouren

utan att det har någon betydelse; skyddsbehovet kommer främst. Det finns dock inget skydd för män, inte heller när det gäller hot om hedersmord.

Enligt den *juridiska rådgivaren* förekommer homosexualitet i det fördolda och är ett känsligt ämne. De som våldtar andra män döms för det, men det ses inte som homosexualitet. Homosexuella kvinnor kan man träffa på fängelset men det är för att det inte finns några män där. Ute i samhället förekommer också homosexualitet, men även då i smyg. Homosexualitet är förbjudet enligt islam och även av lagen som är baserad på Koranen. Homosexuella relationer straffas med fängelse i tre till fem år. Det måste emellertid bevisas genom läkarundersökning att det förekommit en homosexuell relation. Läkarundersökningen måste ske omedelbart annars är det svårt att bevisa. Rådgivaren menade att eftersom homosexualitet fortfarande är väldigt tabu är alldeles för tidigt att ta upp den frågan i diskussionen. Giftermål mellan homosexuella, som är tillåtet i en del andra länder, är helt otänkbara i irakiska Kurdistan och går inte ihop med kunskapsnivån alls. Flera av dem som intervjuats tror dock att förändringar kommer att ske även när det gäller dessa frågor, framför allt

Nästan alla restauranger i Erbil (Hewler) är könssegregerade varför det finns en avdelning för män och en för familjer (män och kvinnor i sällskap). I denna restaurang, vid basaren, separeras kvinnor och familjer från övriga restaurangen genom en vikuvägg.

4. Återvändare

Röda halvmånen återvändarhjälp (i samarbete med Röda Korset Sverige) startade i oktober 2007 och huvudsyftet med projektet är att enbart hjälpa de som återvänder frivilligt från Sverige till sin hemort i norra Irak.

Återvändarhjälpen har ingen skyldighet eller något uppdrag att ta emot tvångsavvisade från Sverige. Man har sedan starten 2007 haft 30 fall som man intervjuat och utrett och rapporterat om. Utöver det har ett 100-tal fått rådgivning och sedan klarat sig själva. Ibland stöter återvändarhjälpen på problem i sitt jobb men oftast löser de sig när man får kontakt med rätt person. För det mesta flyter emellertid arbetet komplikationsfritt. Man förväntar sig dock att återvändandet kommer att öka dramatiskt över tid och förbereder sig för att vara beredda när det sker. Enligt återvändarhjälpen är det inte så alarmerande eftersom de flesta som återvänder också har en bostad i Sverige. De vill helst vara bosatta i båda länderna. De är ofta bara hemma i irakiska Kurdistan några månader upp till ett halvår. Det är dessa som Röda Halvmånen i huvudsak hjälper. Det är dock hundratals människor som återvänder utan att kontakta återvändarhjälpen eftersom de oftast klarar de sig själva. De som stannar permanent i Kurdistan är oftast de som fått avslag på sin asylansökan och inte har någon chans att återvända till Sverige. Dessa personer är inte Röda Halvmånens ansvar såvida de inte återvänt frivilligt. Tvångsavvisade flyktingar har ingen som kan försvara dem på plats i irakiska Kurdistan. En grupp som är bekymmersam och som ingen undersökt är mandéernas¹⁶ situation i Irak.

De som är tvångsutvisade från Sverige skickas på order av ministeriet i Erbil/Hewler till Bagdads Internationella flygplats. Ministeriet har skickat en bestämmelse till flygplatsen i Erbil att man inte ska ta emot denna typ av flyktingar. Flyktingarna har följts dit av den svenska polisen. Där lämnas de av och får själv ta sig tillbaka till Kurdistan med bil. Återvändarhjälpen har trots sitt uppdrag fått några fall med tvångsutvisade personer. Det handlade om människor som var gravt handikappade, rullstolsburna eller med kryckor, och fick inte stanna i Sverige utan tvångsavvisades. En av dem var rullstolsburen och lämpades av på Bagdads flygplats medan den svenska personalen återvände hem till Sverige. Under natten stal någon hans rullstol och under två dagar var han helt utlämnad på flygplatsen. Återvändarhjälpen tog då kontakt med hälsoministeriet och han fick hjälp med en elektronisk säng och mediciner. De skickade då ett sjukvårdsteam som tog hand om honom. Återvändarhjälpen vet inte vad som hände med mannen som fått sitt ben amputerat i Sverige och har ett hälsotillstånd kräver särskild medicin och behandling som är svår att få i Irak.

De som återvänder frivilligt har ibland svårt att anpassa sig. De svåraste att hjälpa med återanpassning är kvinnor och ungdomar. Särskilt de som aldrig lärt sig kurdiska utan bara talar svenska, har stora anpassningssvårigheter i det kurdiska systemet. Återvändarhjälpen försöker hjälpa till så att anpassningen sker så smidigt som möjligt, för att integrera dem i samhället. Det kan handla om skolgång, arbete och bostad. Den kurdiska skolan skiljer sig mycket från den svenska skolan och det finns inga övergångsklasser där eleverna sakta får integrera sig i systemet. Det börjar dock dyka upp utländska skolor som underlättar en del men de är privata och kostar mycket pengar.

Man har flera gånger försökt uppmärksamma myndigheter, organisationer, arbetsgivare och ministerier om detta problem och de försöker hjälpa till så gott det går. De unga människor som ska börja skolan i irakiska Kurdistan och har vuxit upp i Sverige har ingen respekt för det system som råder. Detta gäller inte för alla svenskar eftersom dessa unga människor kommer från familjer med olika typer av traditioner och normer för hur man beter sig. En ung människa som behöver hjälp och respekterar systemet är välkommen att ta kontakt med återvändarhjälpen.

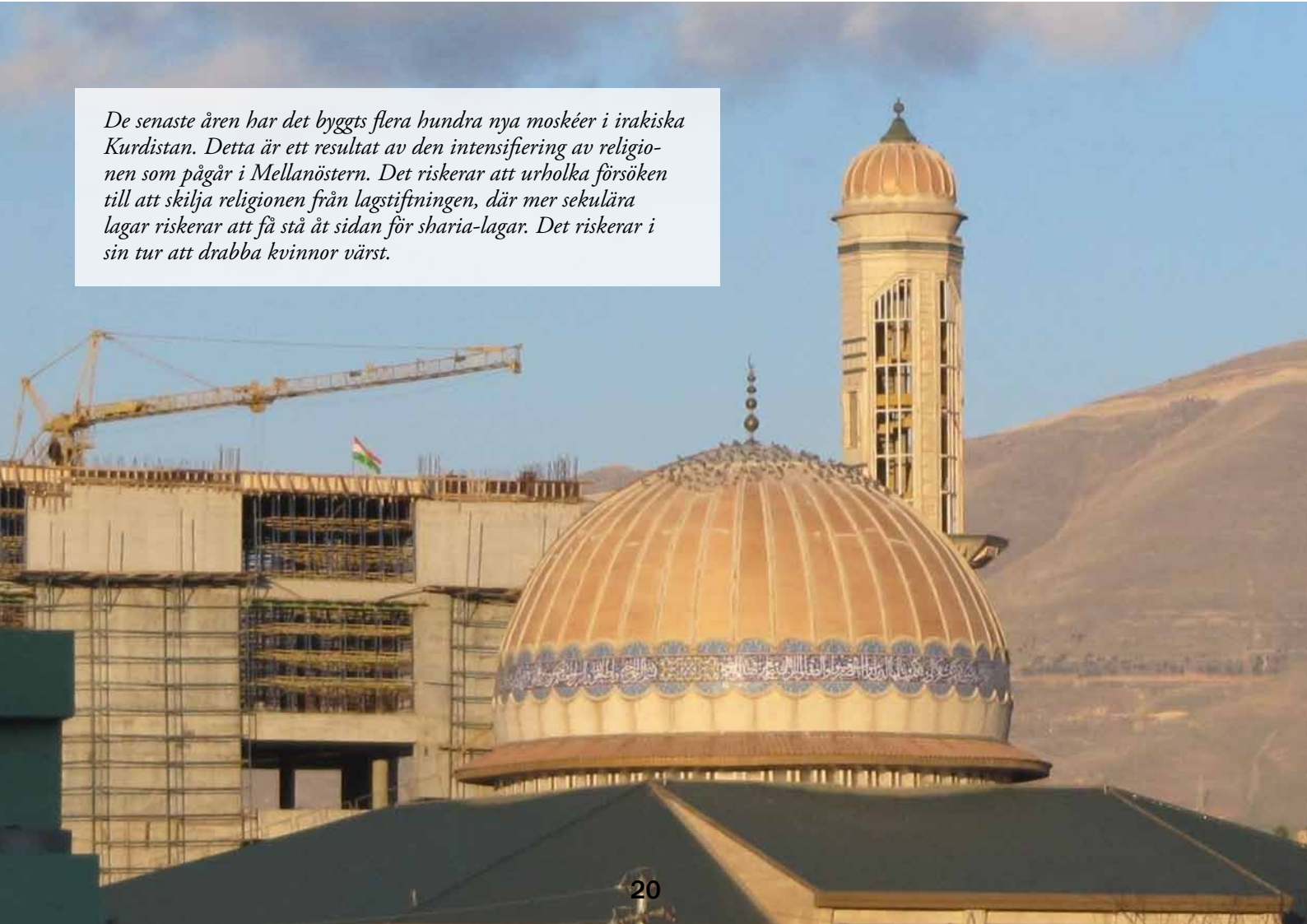
Återvändarhjälpen ger hjälp till de kvinnor som söker det men de har aldrig hört talas om något fall där kvinnan varit hotad av våld. Man känner till hedersrelaterat våld och om det skulle vara aktuellt kan man kontakta någon organisation eller något parti som arbetar med sociala problem. Kvinnan kan också med deras hjälp kontakta inrikesministeriet då dessa frågor ligger inom deras ansvarsområde. Man påpekar dock att om kvinnor har ett sådant hot hängande över sig så innebär det en stor risk för dem att återvända. Återvändarhjälpen avråder därför dessa kvinnor från att återvända. Bakgrunden är att i Kurdistan gäller en social ordning som innebär begränsningar för unga flickor t.ex. kan dessa inte ha en pojkvän, inte röka, inte cykla, inte heller klä sig hur hon vill, inte gå på gatan på egen hand eller sitta ute och prata med folk - speciellt inte med pojkar. Flickorna lever under press. De som bryter mot denna sociala ordning eller har gjort det i Sverige utsätter sig för risker och påtryckningar.

En kvinna som skilt sig utomlands anses var skamfull och det blir svårt för henne att återvända. En fränskild kvinna kan idag bo själv men omgivningen talar om henne som "den fränskilda kvinnan" och sprider rykten om henne

som om hon vore en dålig kvinna samtidigt som man men också skambelägger henne för den uppkomna situationen. Hon blir inte accepterad i samhället och det sprids rykten om henne - både av f.d. mannen och av hennes familj - ibland redan innan hon återvänt. Kvinnan ses som en andra klassens medborgare, hon blir skamstämplad, hon måste ha gjort något "hedersfel" som gjort att mannen skilt sig från henne. De tror hon haft sex med någon annan man (ofta har f.d. mannen påstått det). Allt är rykten som skadar henne. Röda Halvmånen kan inte hjälpa dessa kvinnor som är drabbade av hedershot och ryktesspridning. Man avråder dem från att utsätta sig för dessa risker genom att återvända. Det är ytterst farligt, menar man. Man påpekar också att de som riskerar hedersrelaterat våld inte har någon garanti för skydd i Kurdistan och man avråder dem från att återvända. I enskilda fall får personerna vända sig till inrikesministeriet som ska hjälpa dem. Inga NGO:s kan dock garantera deras säkerhet.

Enligt intervjupersonen har traditionerna kring hedersstänkandet irakiskt och arabiskt ursprung - "österns folks traditioner". Rötterna kommer från profeterna, araberna och islam, men har blandats. De är tusentals år gamla. Den största inverkan har de islamiska regelsystemen. Man påpekar också att kvinnors livssituation skiljer sig åt beroende på vilken del av landet de kommer ifrån. I exempelvis i Suleimania är kvinnorna mer moderna och öppna. I Erbil/Hewler och Dohuk är de mer slutna och tillbakadragna. Kulturen skiljer sig åt mellan städerna och intervjupersonen tror det har sin orsak i att de i Suleimania sedan länge haft handelsutbyte och kommunikationer med Iran medan Erbil/Hewler är mer påverkade av influenser från södra och mellersta Irak och den muslimska och arabiska kulturen än vad de andra städerna är.

De senaste åren har det byggts flera hundra nya moskéer i irakiska Kurdistan. Detta är ett resultat av den intensifiering av religionen som pågår i Mellanöstern. Det riskerar att urholka försöken till att skilja religionen från lagstiftningen, där mer sekulära lagar riskerar att få stå åt sidan för sharia-lagar. Det riskerar i sin tur att drabba kvinnor värst.

5. Sammanfattning

Det är viktigt att ha i åtanke att regionen varit mycket krigshärjad och koloniserad. Det har förekommit inbördeskrig, etnisk rensning, angrepp utifrån och ockupation som självklart bidragit negativt till utvecklingen i området och utvecklingen av kvinnors rättigheter. Religiös fundamentalism och konservativa traditioner frodas än och motsättningar förekommer fortfarande.

Vi har vid flera studiebesök fått bekräftat att våld mot kvinnor är vanligt förekommande men att den form man allmänt nämner är hedersrelaterat våld. Många av kvinnorna som utsätts är under arton år är och därför att betrakta som barn. Män utsätts också för det hedersrelaterade våldet och har inget skyddsboende. Flera har uppgivit att det hedersrelaterade våldet nästan är den enda förekommande formen av våld. Grundorsakerna uppges vara olika men en röd tråd som kan skönjas är att det handlar om kontroll av kvinnans sexualitet. Kvinnans egna eventuella överträdelser mot samhällets normer ger en grund för "bestraffning" där mord är det yttersta straffet. Återkommande är kopplingen mellan hedersstänkandet och klansamhället och religionen – islam (som är den dominerande religionen), som idag utgör lagstiftningen. Okunskap i samhället nämns också och detta tillsammans med där analfabetismen¹⁷ gör att muntliga, ofta ogrundade rykten, blir till en livsfarlig sanning. Flera organisationer uppger att kvinnor som är dödsshotade inte kan vara kvar i landet utan behöver skydd utomlands. Flera av organisationerna har dock inget upparbetat internationellt samarbete, vilket de efterlyser. Vi tar även upp synen på homosexualitet och HBT överhuvudtaget. Där anser organisationerna så gott som samstämmigt att det fortfarande är alltför tabu att tala om och de som är homosexuella smyger med det och söker sig utomlands då de riskerar att avslöjas. De döms till fängelse tre till fem år om det lagförs, såvida de inte upptäcks av familjen. Då innebär det ofta hedersmord. Homosexualitet är förbjudet både i lagen och i religionen och många anser att homosexuella är sjuka.

Flera organisationer anser att kvinnor som skilts sig utomlands eller som haft relationer utanför äktenskapet eller fått barn utanför äktenskapet absolut ska avrådas från att återvända till Irak. Ingen kan garantera deras säkerhet och ryktet kommer i allmänhet före dem. De skyddade boendena är själva hotade och har flera gånger angripits. En gång blev en kvinna skjuten inne på ett skyddat boende, andra gånger har de attackerats av familjen på olika sätt och personal har hotats och misshandlats. Det har medfört att man nu installerar larm och olika säkerhetssystem samt direktlarm till polisen och myndigheten mot kvinnomisshandel. En kvinna har till och med dödsshotats inne på myndigheten mot kvinnomisshandel. Kvinnor som föder barn utanför äktenskapet måste föras utomlands. Såvida de inte, med familjens godkännande, kan gifta sig med den som gjort dem gravid. Om graviditeten är resultatet av en våldtäkt eller ej, har ingen betydelse. Många kvinnor vågar inte återvända till sina familjer utan hänvisas till fattigdom eller prostitution. Andra har mer förstående familjer och det går att medla. I de flesta fall försöker man medla men det finns aldrig någon garanti för de utsattas fortsatta säkerhet, särskilt inte om det handlar om hedersrelaterat våld. Brist på socialarbetare som kan göra det uppföljande arbetet nämns som en faktor. Kvinnojour-

erna och de skyddade boendena är fortfarande i stort behov av utbildning och mer resurser. Antalet kvinnojourer i hela irakiska Kurdistan uppgår till sex stycken och de samarbetar så ofta de kan. Det är mycket svårt att gömma sig om man är starkt hotad då det sociala systemet är uppbyggt på familjekonstellationer ("klaner") som oftast gör att de vet vem man är även om man byter bostadsort. Sekretesskydd går inte att använda.

Det finns en återvändarservice som Röda korset har i samarbete med Röda Halvmånen. Den riktar sig enbart till dem som återvänder frivilligt och även Röda Halvmånen säger att de som är hotade av hedersrelaterat våld bör avrådas från att återvända. Tvångsavisade har inget skydd och ingen hjälp. Social hjälp sker normalt sett inom familjenätverket men då det brister, t ex som i ovanstående, så sker det till större delen av frivilliga krafter. Det är imponerande insatser som görs men de är också sårbara. Det saknas helt enkelt ett fungerande socialt skyddsnät utanför familjen. Kvinnor, som det oftast handlar om, och HBT personer är totalt utlämnade om de stöts ut ur familjen. Kvinnorna kan få skydd till viss del, vilket kan innebära flera års boende på jouren, men om de är starkt hotade måste de föras utomlands. Flera intervju-personer har påpekat att det är viktigt att kvinnor kan bli ekonomiskt oberoende, genom utbildning och möjligheten att arbeta utanför hemmet, eftersom de allra flesta är utelämnade till familjens kontroll. Det innebär att om en kvinna exempelvis flyr från en våldssituation i hemmet så måste hon oftast återvända, även om det innebär att hon riskerar att bli mördad p.g.a. heder. Det enda alternativet för en kvinna, som förlorat familjens beskydd och riskerar att bli mördad, är att tvingas in i prostitution eftersom det inte finns några andra möjligheter för henne att försörja sig.

Traffickingsituationen är katastrofal

Traffickingsituationen¹⁸ är katastrofal och är delvis en följd av postkonflikten. Eftersom det är tabu att tala om sexualitet och förbjudet med sexualundervisning i skolan är sexuellt överförbara sjukdomar, inklusive HIV och Aids det en tickande bomb. Aborter sker i hemmen eller på privatkliniker på egen bekostnad och är förbjudna. Straffet är ungefär ett års fängelse om de avslöjas. Polygami är tillåtet enligt lagen och det gör det svårt för många kvinnor. Om mamman är avliden och barnen bor hos pappan kan de dumpas på barnhem om nya frun inte vill ha dem i hemmet. Det är ganska vanligt förekommande. Förutom kvinnor/flickor som stöts ut ur familjen har organisationerna lyft fram flera sårbara grupper som idag inte har något fungerande skydd vid övergrepp:

- Fysiskt och psykiskt funktionshindrade
- Gästarbetare (ny grupp som är mer och mer förekommande)
- Traffickingoffer/prostituerade
- HBT personer oavsett kön
- Pojkar/män
- Barn

Fortfarande fattas statistik, utvärderingar och forskning inom området. Vi avslutar med att återigen påpeka att de som arbetar mot våld och hedersrelaterat våld, från förebyggande till skydd, i irakiska Kurdistan är mycket modiga och värda all uppmuntran, stöd och support. Då flera efterfrågat rapporten hoppas vi kunna översätta den till önskat språk. Det är ett digert ideellt arbete som vi genomfört och som vi hoppas kan vara till hjälp för professionella och ideella som arbetar med frågor vi tar upp i rapporten.

6. Författarnas tack

Vi vill tacka alla som bidragit till en mycket lärorik och spännande resa till Irak/Kurdistan i januari 2010. Vår förhoppning är att de kunskaper vi inhämtat kan vara till hjälp för såväl enskilda personer som organisationer i Sverige som berörs av dessa frågeställningar.

Vi vill tacka Kvinnor för Fred som organisation och särskilt Bibbi Steinertz, vår organisationssekreterare, som uppmuntrat oss i vår projektansökan och genomförandet av resan. Vi vill vidare tacka Mideto Feza Kalala och Maria Sundbom Ressaissi, på Ungdomsstyrelsens delegation för Kvinnors organisering, för deras hjälp i samband med våra ansökningar. Vi vill tacka "Nätverket mot hedersrelaterat våld" som genom år av arbete byggt upp det kontaktnät vi har kunnat använda oss av.

Förutom alla välvilliga organisationer och vänner vill vi också särskilt tacka följande som hjälpt oss med olika kontakter; Atta Muhammad Ahmed vid CDO, Mahabad Qaradaghi, Gelas Ali på Amez. Vi vill även tacka Bengt Westerberg och Hugo Rickberg på Röda Korset för kontakten med Röda halvmånen men också Awaz och Dilan Daleni som hjälp till med praktiska förberedelser.

Vi vill speciellt tacka Biza Barzo Ali som fungerat som vår tolk under hela resan. Hon har kunskap i såväl sorani som svenska samt i hur de svenska och kurdiska samhällena fungerar. Biza gjorde ett strålande arbete trots att det var första gången hon tolkade professionellt.

Tack också till våra familjer och vänner som stöttat och inspirerar. Sist men inte minst tack till alla de modiga kvinnor, och några män, som ställt upp som informanter och delat med sig av sina kunskaper och lärt oss massor som vi nu vill förmedla.

Maria Hagberg och Karin Jonegård, den 2 februari 2011

Intervjuade organisationer

Sleimani (Suleimania): AMEZ, ASUDA, CDO, Ministeriet mot kvinnomisshandel, Familjerådgivningsscentret, REWAN - socialrådgivningsbyrå, en juridisk rådgivare åt statsministern och KHANZAD

Halabja: AMEZ

Hewler/Erbil: Röda halvmånen (samarbetar med Röda Korset ang återvändarfrågor)

Vidare läsning

Man kan kontakta Kvinnor för Fred för att få originalintervjuerna dvs både transkriberingarna och de bearbetade intervjuerna i sin helhet eftersom denna rapport är sammanfattningar. Man kan även få en längre version av rapporten om så önskas. Man kan även kontakta Kvinnor för Fred för att få den oredigerade versionen av rapporten "Ocean of crimes" om trafficking som KHANZAD producerat.

Intervjuguide Skyddat boende/andra organisationer

Hur länge har boendet existerat?

Hur många arbetar här: anställda, frivilliga? Utbildningsbakgrund?

Hur många platser har ni? Vad gör ni om det är kö till boendet?

Vad var orsaken till att det bildades?

Vilka var initiativtagare till det?

Finns det fler skyddade boenden i landet? Vilka förestår dem?

Hur har beslutsfattare gett stöd till boendet?

Har ni stött på några svårigheter/motstånd vid genomförandet? Från vilka?

Har ni fått positiv respons? Från vilka?

Förs statistik på våldsutsatta kvinnor? Våldsutsatta hbtpersoner? Våldsutsatta barn?

Förs det någon statistik på hedersrelaterat våld? Vad anser ni är orsaken till hedersrelaterat våld? Hur är omfattningen av hedersrelaterat våld i relation till annat våld?

Lagförs förövarna? Vilka lagar gäller vid? Sexualdebut? Sex utanför äktenskap? Rätt till abort? Rätt till homosexuella förhållanden? Skilsmässa?

Vårdnad om barn? Vid dödsfall? Vid skilsmässa?

Giftassålder? Samboende utan giftermål? När inträder myndighetsåldern? Våld inom äktenskapet? Våldtäkt inom äktenskapet? Hemgift? Barnaga?

Vilka samarbetspartners har ni i det civila samhället, NGO:er och myndigheter? Internationellt?

Hur finansieras er verksamhet? Räcker det? Vad behövs annars ytterligare?

Hur arbetar ni för att lösa den hotade kvinnans situation?

Arbetar ni med andra hotade grupper och så fall hur?

Vad anser ni behövs för insatser för att komma tillrätta med mäns våld mot kvinnor och hedersrelaterat våld när det gäller förebyggande, akutläge och uppföljning?

Har ni forskning kopplad till er verksamhet? Behövs det?

Vad vill ni den i så fall ska studera?

Vad tror ni om framtiden och utvecklingen för er verksamhet?

Länkar

www.ungdomsstyrelsen.se

www.kvinnorforfred.se

www.minheder.nu

www.rfsu.se (rapporten "Slidkransen. Frågor och svar om myter kring mödom och oskuld")

Kontaktuppgifter

Maria Hagberg

E-post: maria.hagberg@swipnet.se

Tel: +46 733 484400

Karin Jonegård

E-post: karin_jonegard@hotmail.com

Tel: +46 736 213618

Bibbi Steinertz

E-post: kff@telia.com

Fotnotsförteckning

¹ För mer information kring Kvinnor för Fred och Nätverket mot hedersrelaterat våld se www.kvinnorforfred.se och www.minheder.nu

² Detta är en sammanfattning av Kurdistans historia från Utrikespolitiska Institutets Landguide 909 Irak från 2007 s. 36-40 samt uppdateringar från deras nätbaserade databas <http://www.landguiden.se.ezproxy.ub.gu.se/> 2010-01-05.

³ I Irak är det tillåtet för mannen att ha fyra fruar

⁴ Personalen är osäker på om det skett någon lagförändring dvs. att de infört förbud mot barnaga

⁵ Turkiskt bad med vedeldad bastu

⁶ Posttraumatiskt stressyndrom, PTSD (Post traumatic stress disorder på engelska)

⁷ Självbränning innebär att personen, eller någon annan, har försökt ta eld på sig själv genom att dränka in sig i bränsle och sedan tända på.

⁸ Myten om mödomshinnan är central i hederskulturen och bygger på en felaktig uppfattning om att kvinnor har en mödomshinna spricker vid deras första samlag varav kvinnan blöder. Enligt RFSU finns det ingen mödomshinna utan en slidkrans som ser olika ut beroende på individen. De allra flesta blöder inte vid första samlaget. Oavsett hur slidkransen ser ut, så är det färre än hälften av alla tjejer som blöder när slidan penetreras första gången. Hos dem som blöder är det få som gör det för att slidkransen varit trång, utan av andra orsaker; man inte varit sexuellt upphetsad utan spänd, nervös och för torr, kan det bli små sprickor i slidkransen som kan blöda, men det beror inte på hur många gånger man har haft sex (många kvinnor blöder ofta på bröllopsnatten pga. att det inte är frivilligt sex snarare än att en mödomshinna spräcks). För mer info se RFSU:s rapport ”Slidkransen. Frågor och svar om myter kring mödom och oskuld” – se referenser samt i analysen.

⁹ Personer under arton år.

¹⁰ Denna rapport finns att beställa av oss. Se hur man kontaktar oss i slutet av rapporten.

¹¹ Stycket bygger främst på en intervju med den juridiske rådgivaren som intervjuats.

¹² Seghe på persiska

¹³ Skamligt, fult eller emot religionen

¹⁴ Prostituerade kvinnor sätts i fängelse men männen och hallickarna går fria

¹⁵ HBT = Homosexuella Bisexuella Transexuella

¹⁶ Mandéerna är en minoritetsgrupp i Irak

¹⁷ I Irak var läs- och skrivkunnigheten ca 40% år 2003 enligt Utrikespolitiska Institutets Landguide 909 Irak från 2007 s.5.

¹⁸ Man kan kontakta författarna för att få rapporten ”A ocean of crimes” som organisationen KHANZAD har skrivit kring traffickingssituationen.

Kvinnor för Fred

Författare: Maria Hagberg och Karin Jonegård

Foto: Karin Jonegård

Korrekturläsning: Sara Widströmer

Layout: Håkan Persson, cyberworks.se

Tryckeri: Vadsbotryck, Mariestad 2011, vadsbotryck.se

Risk och säkerhet för kvinnor i irakiska Kurdistan

Kvinnor för Fred är en partipolitiskt och religiöst obunden förening som jobbar för fred på kvinnors villkor och har sedan 2007 jobbat med en flickskola i irakiska Kurdistan. I vårt samarbete har vi blivit medvetna om att det finns kunskapsluckor i Sverige kring det våld som finns där; främst i form av hedersrelaterat våld. Detta har lett till att vi valt att skriva en rapport kring kvinnors säkerhetssituation i regionen. Vi har intervjuat ett antal frivilliga organisationer och myndigheter som jobbar med alltifrån kurs- och utbildningsverksamhet till kvinnojoursverksamhet. Vår rapport berör våldssituationen ur ett förebyggande perspektiv, såväl som ett akut perspektiv och ett uppföljningsperspektiv. Rapporten berör de problem som de olika organisationerna möter i sitt arbete med främst hur kvinnor, men även HBT-personer och barn, påverkas av ett samhälle där hederstänkandet är starkt närvarande. Syftet med rapporten är att den ska vara uppbyggd på enkelt sätt för att kunna komma både myndigheter och organisationer i Sverige och irakiska Kurdistan tillgodo men också att de intervjuade organisationerna ska kunna använda rapporten rent praktiskt i sitt arbete.

Karin Jonegård och Maria Hagberg

Kvinnor för Fred